

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОСПОДАРСТВО і ПРАВО

*Спеціаліст
як учасник
цивільного процесу*

Технологічні парки

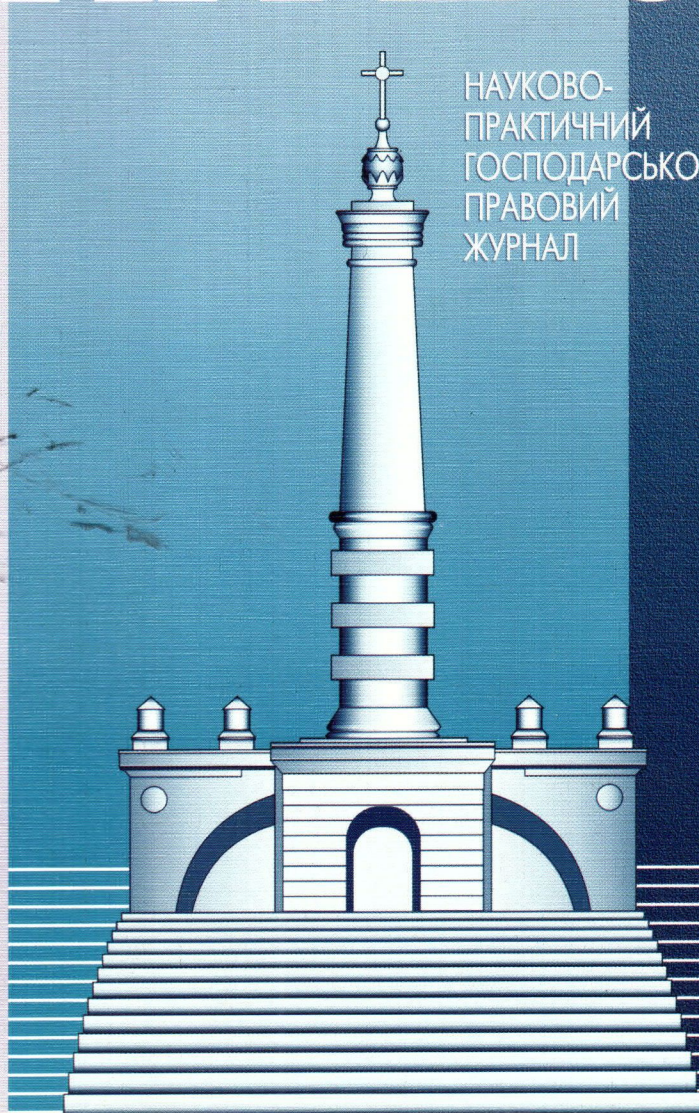
*Дисциплінарні
санкції в умовах
ринкових відносин*

*Сутність
бюджетних
правовідносин*

*Молодіжна
злочинність*

НАУКОВО-
ПРАКТИЧНИЙ
ГОСПОДАРСЬКО-
ПРАВОВИЙ
ЖУРНАЛ

10 **2006 (130)**

"Pacta servanda sunt"

Віктор Чернадчук	Щодо сутності бюджетних правовідносин	78
Спартак Позняков	Система заходів правовідновлювальної відповідальності у сфері погашення податкового боргу	83
Ірина Бершадська	Окремі питання застави акцій	87

КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Олена Наден	Оцінка тенденцій розвитку та взаємозв'язку тероризму та найманства. Запобіжні заходи протидії цим явищам в Україні	91
Михайло Фіалка	Кримінологічні риси особи, яка вчиняє злочинне діяння, пов'язане з підробкою документа та його використанням	96
Владислав Кубальський	Тероризм як багатоаспектне соціальне явище	100
Поліна Бузало	Молодіжна злочинність – специфічне соціально-правове явище	104
Павло Сердюк	Конкуренція охоронних кримінально-правових норм як цілого та частини: проблема концепту	109
Людмила Карпенко	Особливості уголовной ответственности за разглашение врачебной тайны: сравнительно-правовой анализ	113
Галина Войченко	Питання відмежування умисного порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 ¹ КК України), від інших правопорушень	117
Петро Заруба	Недотримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання (ст. 235 КК України): перспективи та можливості декриміналізації	122
Роман Ляхутін	Визначення функцій кримінального покарання та способів їх прояву шляхом виділення суттєвих властивостей кримінального покарання	126

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНАЛІСТИКА

Володимир Пентегов, Леонід Щербина	Міжнародний досвід у сфері забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у виявленні, попередженні, припиненні або розкритті злочинів	131
Леонід Гарбовський	Окремі аспекти вдосконалення кримінально-процесуального забезпечення конфіскації майна органами дізнання та досудового слідства	135
Анна Шаповалова	Поняття банківської таємниці: проблеми захисту у кримінальному процесі України	138
Тамара Пацалова	Основні напрями діяльності слідчого із забезпечення прав та законних інтересів потерпілих	142
Едуард Коваленко	Запобіжні заходи у кримінальному судочинстві: особливості та підстави застосування	146
Олена Воробей	Дорожні чеки з точки зору криміналіста	152

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Віта Іващенко	Особливості міжнародно-правового регулювання боротьби з легалізацією злочинних доходів	155
Іван Катеринчук	Проблема управління адаптацією права України до права ЄС у вітчизняній та зарубіжній думці	158

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Людмила Гудзь	Передвиборна агітація: проблеми та перспективи	162
----------------------	--	-----

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Ганна Саміло	Розвиток політико-правової свідомості суспільства під час перебудови та його вплив на партійне будівництво в Україні	166
---------------------	--	-----

ЕКОНОМІКА

Тетяна Боголіб	Фінансове забезпечення науково-технічної сфери вищих навчальних закладів	170
Анатолій Діброва	Механізм внутрішньої підтримки виробництва кукурудзи в Україні та інших державах – основних виробниках і експортерах	176
Марія Писарева	Інноваційний потенціал України: оцінка стану та перспективи реалізації	180

РЕЦЕНЗІЯ

Дмитро Бочаров	Теорія доказового права на етапі становлення	3 стр. обл.
-----------------------	--	-------------

Олена Воробей,

канд. юрид. наук, доцент кафедри криміналістичних експертиз
навчально-наукового інституту підготовки слідчих та криміналістів
Київського національного університету внутрішніх справ

ДОРОЖНІ ЧЕКИ З ТОЧКИ ЗОРУ КРИМІНАЛІСТА

Сучасний розвиток економіки та банківської системи України, її інтеграція у світову фінансову систему зумовили поширення різних видів платіжних засобів. Для осіб, які збираються за кордон, одним із найзручніших способів вивезення грошових заощаджень є купівля дорожніх чеків. У вітчизняному банку після пред'явлення паспорта кожен громадянин може придбати дорожні чеки (процедура займає не більше 30 хвилин; за один раз можна придбати чеків на суму до 5 тис. доларів США), які можна обміняти на місцеву валюту за кордоном у будь-якому банку чи обмінному пункті (краще віддавати перевагу чекам невеликого номіналу – 50–100 доларів США, оскільки чеки великого номіналу, наприклад 1000 доларів США, не скрізь можна обміняти на готівку).

Дорожні чеки не тільки дозволяють вивезти гроші за кордон без проблем та підтвердити свою платоспроможність у посольстві при отриманні візи, а й захищають їх власника від крадігів. Справа в тому, що при купівлі чеків покупець їх підписує один раз, а вже при обміні на закордонну валюту – другий. Тому, на відміну від звичайних грошей, у випадку крадіжки скористатися саме вашими чеками злодіям буде дуже складно – підписи звіряють. Тим більше, що у випадку, якщо власник дорожні чеки загубив або втратив через крадіжку тощо, у більшості випадків можливе відшкодування вартості чеків (обов'язковою умовою відшкодування є наявність на чеках підпису власника) [1, с. 61].

Разом із тим слід зазначити, що досить прості та зручні у застосуванні як розрахунково-платіжні засоби дорожні чеки відразу зацікавили як окремих шахраїв, так і злочинні угруповання. Злочинці розробили та впроваджують численні способи підробки цих засобів платежу. Тому, звичайно, приймаються заходи для захисту дорожніх чеків від підробки.

Найбільш популярними серед користувачів є дорожні чеки платіжних систем: THOMAS COOK та AMERICAN EXPRESS.

Дорожні чеки THOMAS COOK (Томас Кук) випускають у багатьох видах валют, у тому числі у доларах США, номіналами 10, 20, 50, 100, 500 і 1000 доларів. Усі чеки мають однаковий розмір і сюжет, але розрізняються за кольором і номіналом. Однак в обігу дотепер є і більш ранні варіанти дорожніх чеків цієї платіжної системи, зовнішній вигляд

яких дещо відрізняється від сучасних; термін дії чеків не обмежений.

На прикладі чека номіналом 100 доларів США розглянемо основні елементи захисту. Папір – чеки THOMAS COOK мають білий, міцний, тонкий, «дзвінкий», що у відбитих УФ-променях не люмінесцює. Розмір чеків – 158 × 57 мм. Лицьовий бік чека на дотик гладкий, зворотний – шорсткий. Переважний колір лицьового боку – синій, зворотного – коричневий [2, с. 54].

Лицьовий бік чека містить логотип фірми із літер «etc», розташованих у гільоширній візерунковій рамці у лівій частині чека; текст «Master Card» розташований на тлі червоного та коричневого овалів у центрі, у правій частині чека – портрет Томаса Кука.

Зворотний бік – у середній частині чека на тлі багатобарвної захисної сітки з повторюваним текстом «Master Card» розміщені дві півкулі землі з текстом у центрі «Master Card Travelers Cheques».

Для нанесення зображень використано глибокий і плоский друк. Глибокий друк застосований тільки на лицьовому боці чека і виконаний із орловським ефектом. Цим способом друку нанесені гільоширна візерункова рамка, візерункова рамка навколо логотипу, портрет Томаса Кука, а також усі тексти, надруковані фарбою синього кольору. Для всіх інших зображень лицьового і зворотного боків використано плоский друк із орловським ефектом та ірисовим розклатом.

Основними захисними елементами та засобами на дорожньому чеку, що розглядається, є водяний знак у вигляді портрета боснійського короля, розташований у центрі правої частини (лицьовий бік) чека. Водяний знак чітко прослідковується на просвіт з обох боків чека;

суміщений малюнок – червоний і коричневий овали, що розташовані на лицьовому боці, збігаються з незадрукованими овалами із зворотного боку чека;

кін-ефект – на лицьовому боці чека на верхній лінії гільоширного візерунка перекритий текстом «UNITED STATES DOLLAR TRAVELERS CHEQUE» читається літера «M» («Master»), а після тексту – «C» («Card»);

мікродрук – лінія контрольного підпису власника чека являє собою дрібний повторюваний текст: «Master Card», виконаний глибоким друком із орловським ефектом.

магнітний захист – феромагнітними фарбами надруковані цифрові кодові зображення у нижній частині лицьового боку чека;

ультрафіолетовий захист – лицьовий і зворотній боки забезпечені невидимими волокнами, що люмінесціюють блакитним кольором. Літера «С» у логотипі з лицьового боку люмінесцює червоним кольором; овали червоного та коричневого кольорів із текстом «Master Card Travelers Cheques» у центрі чека люмінесціюють жовтогарячим і жовто-коричневим кольором; елементи багатоколірного візерунка вздовж усього чека люмінесціюють жовто-зеленим кольором. На звороті вся центральна частина зображення люмінесцює жовто-зеленим кольором;

інфрачервоний захист – у відбитих інфрачервоних променях на лицьовому боці чека спостерігається прозорість для ІЧ-променів таких елементів: уся захисна сітка з кольоровим візерунком; ліва півкуля й овал червоного кольору в центрі чека; літера «С» і елементи кольорового орнаменту червоного кольору навколо логотипу; частина гільоширної фіолетової візерункової рамки, розташованої у верхній частині чека. Зображення на звороті чека цілком прозорі для ІЧ-променів.

Дорожні чеки AMERICAN EXPRESS були розроблені і вперше випущені у 1981 р. як форма платежу. Дорожні чеки «AMERICAN EXPRESS» також продаються у багатьох валютах. Усі чеки мають однаковий розмір, колір, сюжет малюнків, активні елементи захисту. Крім того, випускають подарункові чеки, а також у 1991 р. була випущена партія ювілейних дорожніх чеків, присвячених 100-річчю створення AMERICAN EXPRESS. Окремим різновидом дорожніх чеків є чеки для двох осіб (тобто дві особи ставлять свої підписи, а при обміні на готівку достатньо підпису однієї із цих осіб).

Папір чеків – білий, міцний, тонкий, «дзвінкий», у відбитих ультрафіолетових променях не люмінесцює. Розмір чеків – 158 × 69 мм.

Лицьовий бік містить погрудне зображення римського воїна (центуріона), розташоване у лівій частині чека; текст, виконаний у готичному стилі «AMERICAN EXPRESS TRAVELERS CHEQUE», розташований у центральній частині; розетка з цифровим позначенням номіналу, розташована у правій частині чека; цифрові та текстові позначення номіналу і валюти чека розташовані у двох візерункових рамках прямокутної форми у верхній і нижній частинах.

Зворотний бік містить дві розетки несиметричного візерунка, розташовані в центральній частині, всередині яких цифрове та текстове позначення номіналу чека; цифрове позначення номіналу і позначення валюти; стилізоване зображення земної кулі розташоване у центрі нижньої частини чека.

Для нанесення зображень лицьового і зворотного боків застосовані глибокий, плоский і високий друк. Глибокий друк присутній тільки на лицьовому боці чека. Цим способом надруковані всі зображення фіолетового кольору, а також овальна розетка синьо-зеленого кольору. Текст «AMERICAN EXPRESS TRAVELERS CHEQUE» надрукований з ефектом підвищеної рельєфності. Плоский друк використано для нанесення фонових зображень.

Зворотний бік чеків виконаний плоским друком із ірисовим розклатом. Високим друком виконаний серійний номер у правій верхній частині та цифрове кодове позначення в нижній частині лицьової сторони чеків. На звороті чека є додатковий захисний елемент: якщо намочити напис, що позначає вид валюти (у лівій частині), і пальцем спробувати стерти його, то у справжнього чека цей напис буде розмазуватися.

Іншими захисними елементами дорожніх чеків, що розглядаються, є:

водяний знак – композиція у вигляді графічного зображення земної кулі та літер. Суміщений малюнок має пряме і негативне графічне зображення земної кулі у центрі нижньої частини обох боків чека. При вивченні малюнка на просвіт кольорове зображення зворотного боку доповнюють елементи з іншого боку, створюючи закінчений кольоровий малюнок;

кін-ефект – на лицьовому боці в овальній розетці синьо-зеленого кольору під гострим кутом до джерела світла на тлі земної кулі читається: «AMEX»;

мікродрук – у правій частині лицьового боку чека тло розетки з цифровим позначенням номіналу являє собою мікротекст у вигляді безупинно повторюваних літер: «AMEX». Лінія для другого (контрольного) підпису власника чека являє собою мікротекст у вигляді повторюваного словосполучення: «AMERICAN EXPRESS»;

магнітний захист – феромагнітні властивості має цифрове кодове зображення у нижній частині лицьового боку чеків;

ультрафіолетовий захист використаний на лицьовому боці дорожнього чека у вигляді зображень, що люмінесціюють жовто-зеленим та синьо-зеленим кольором;

інфрачервоний захист – на лицьовому боці чеків для інфрачервоних променів прозорі всі елементи, крім овальної розетки синьо-зеленого кольору, цифрового кодового позначення у нижній частині та підписів у нижній правій частині чеків. На звороті для інфрачервоних променів прозорим є тільки зображення цифрового номіналу, розташоване у правій візерунковій рамці чеків.

Слід відзначити особливості неправомірного використання дорожніх чеків, зареєстрованих правоохоронними органами в останні роки. Неправомірним використанням до-

рожніх чеків, як правило, є різного роду шахрайства. Реалізації незаконно придбаних чеків шахраями сприяє поширення дорожніх чеків у світі. Жертвами шахрайства у більшості випадків є іноземні туристи, які, як правило, не відразу виявляють зникнення чеків і не особливо хвилюються за свої гроші, оскільки впевнені у тому, що банк відшкодує їм втрати. В остаточному підсумку банк-емітент буде нести всі витрати щодо викрадених або загублених чеків.

Серед способів неправомірного використання дорожніх чеків виділяють такі:

- використання шахраями викрадених або загублених дорожніх чеків. У даному випадку шахрай може скористатися чеками, що вже мають один підпис власника. Він може підробити другий підпис на чеку, або, якщо викрадені ще і посвідчувальні документи власника чеків, скористатися і ними;

- використання шахраями чеків без підписів, які потрапляють до них при пограбуваннях і крадіжках у банках чи на пошті. Злочинці намагаються реалізувати такі чеки в інших містах або банках у найкоротший строк;

- помилкова втрата чека – власник заявляє, наприклад, у представництві AMERICAN EXPRESS про втрату чека. У даному випадку чеки не загубилися, і власник, після відшкодування банком вартості чека, змінює ніби «загублений» чек на гроші в іншому представництві компанії;

- повна або часткова підробка чеків. Злочинці можуть підробляти як окремі реквізити чека, наприклад підпис власника, так і весь чек. Як правило, такою підробкою займаються фальшивомонетники. При підробці використовується кольорова копіювально-множильна техніка, ЕОМ, типографське устаткування тощо. Однак підробка дорожніх чеків для злочинців є більш ускладненою, ніж підробка паперових грошових знаків, оскільки досить складно реалізувати фальшиві дорожні чеки. Справа у тому, що при акцептуванні чека у його пред'явника можуть вимагати документи, що засвідчують особу.

Криміналістичне дослідження дорожніх чеків майже не відрізняється від дослідження інших документів із спеціальними засобами захисту. Дослідженням може бути встановлене як внесення змін шляхом дописки, підчищення або травлення, так і повна підробка, наприклад, за допомогою копіювально-множильної техніки. Відмінністю цієї групи документів є наявність на дорожніх чеках таких специфічних реквізитів, як підпис власника (власників). Наявність зазначених реквізитів пояснюється особливим режимом реалізації або гасіння дорожнього чеку. Без наявності другого підпису власника одержати по ньому гроші неможливо, як і розрахуватися за товари або послуги. У зв'язку з виникаючою необхідністю звірити

підписи на чеку, дослідженню підлягають і надані пред'явником чека документи, що засвідчують його особу. Таким чином, крім техніко-криміналістичного дослідження бланка дорожнього чека, проводиться і почеркознавче дослідження підписів на ньому.

З метою встановлення підробок дорожніх чеків застосовують такі криміналістичні методи: *візуальне дослідження бланка чека* при різних режимах освітлення; *мікроскопічне дослідження* для визначення видів і способів друку того або іншого зображення; *дослідження у відбитих ультрафіолетових променях* тощо. *Почеркознавче дослідження* підпису проводиться відповідно до вже існуючих методик. Його завданням найчастіше є не встановлення виконавця підписів, а лише порівняння підписів на чеку або порівняння підписів на чеку із підписами у документах, що засвідчують особу пред'явника чека.

Як вже зазначалося, злочинці намагаються не тільки повністю підробляти дорожні чеки, а й переробляти справжні чеки (частково підробляти), змінюючи їх номінал.

Наприклад, цікавий випадок було зареєстровано у 1999 р. експертами-криміналістами ДНДЕКЦ МВС України: на дослідження надійшов сумнівний дорожній чек Thomas Cook номіналом 500 доларів США. Для встановлення його справжності експерти провели детальне мікроскопічне дослідження у різних режимах освітлення, а також дослідження в інфрачервоних та ультрафіолетових променях. У результаті досліджень було встановлено: на декількох ділянках дорожнього чека первісні зображення були видалені шляхом витравлення, а зверху на звичайному кольоровому струменево-крапельному принтері наносили нові; на звороті чека було виявлено текст: «Two hundred Hong Kong Dollars»; також на декількох ділянках документа були наклеєні клаптики паперу з новими зображеннями. Шляхом різних маніпуляцій (витравлення, вирізування, наклеювання та наддрукування) злочинці на основі справжнього дорожнього чека Thomas Cook номіналом 200 гонконгських доларів виготовили шляхом зміни первісних зображень дорожній чек Thomas Cook номіналом 500 доларів США.

Слід зазначити, що інформація про захисні засоби й елементи дорожніх чеків, а також способи, що застосовують злочинці для їх підробки, допоможе попереджати та розкривати злочини, пов'язані із шахрайством у сфері використання цих видів платіжних засобів.

Література

1. Чесноков А. Деньги едут в отпуск: несколько практических советов // Мир денег. – 1999. – № 4–5. – С. 61–63.

2. Петряев С. Ю. Обережно, фальшивка!: Методика дослідження паперових грошей і дорожніх чеків. – К., 1997. – 64 с.

